

noscut și a înțeles adinc folclorul nostru, a desprins, a analizat și a cuprins cu o rară intuiție, într-o sinteză de puritatea cristalului, esența acestui folclor. În vremea sa cercetările folclorului românesc erau destul de neconcludente, cu toate acestea, el le-a pătruns desăvârșit esențele, și nu este îndoială că nici o descoperire ulterioară oricât de senzațională în acest domeniu, nu este în stare să modifice intuițiile sale exacte, dimpotrivă le tot confirmă, pe măsură ce cercetarea aprofundează multiplele sale fațete. Dovadă stau rapso-diile, **Sonata a III-a pentru pian și vioară „în caracter popular românesc”, Impresiile din copilărie, Suita a III-a „Săteasca”** pentru orchestră, în care expresia compozitorului se vădește mai evident decât în alte lucrări, infuzată de spiritul graiului muzical popular, de însăși gândirea geniului popular. Nu știm cum cîntau oamenii de pe aceste meleaguri cu 2000—3000 de ani înainte (pentru că, așa cum se întîmplă și în alte culturi, orice indiciu documentar elocvent lipsește). dar nu ne este greu să recunoaștem în scrierile lui Enescu trăsături suficiente care să ne invite la a spune că, în esență, avem o idee destul de lămurită asupra muzicii de atunci, sufletul și gândirea transfigurate în lucrările marelui compozitor putînd fi identificate din cutare frază și din cutare inflexiune. Și, parafrazindu-l pe George Călinescu, chiar dacă documentar lucrurile n-ar sta astfel, sîntem siguri că un păstor venind din străfundurile istoriei noastre și-ar recunoaște dorul în plînsul, în tînguirea viorii **Sonatei a III-a**.

Mai „abstracte”, mai ascunse, accentele gândirii românești sînt prezente în mai toate lucrările lui George Enescu. Cînd se încearcă să se identifice în aceste lucrări ce anume aparțin fondului străvechi și ce nu din compozițiile enesciene se face o operațiune utilă și necesară important rămîne însă altceva : credința bazată pe constatările contactului nemijlocit cu muzica, cu expresia vie a gândirii, că în creația enesciană spiritualitatea noastră, în tot ce are ea sublim, este incorporată pe deplin și în expresia ei cea mai reprezentativă.

Așadar, Enescu aparține culturii noastre din totdeauna mai curînd decât oricărei perioade istorice. Ne recunoaștem în el ca într-o oglindă, tot ce avem mai nobil și mai nepieritor, se află depozitat în creația sa. Gîndindu-l cutreerînd de-a lungul întregii noastre istorii, îi fixăm mai statornic ființa decât dacă l-am închide în cadrul strîmt al unei jumătăți a secolului nostru, pentru că geniul lui cuprinde sensuri și gesturi artistice de dincolo de timp, permanente și definitorii pentru un neam întreg, pentru o întreagă cultură și civilizație.

Mărturii despre George Enescu

de OVIDIU VARGA

Pentru un muzician (sau chiar și numai pentru un iubitor al muzicii) care trăiește în cultul lui Enescu, nu există satisfacție mai mare decât aceea de a afla noi date, de a descoperi noi aspecte ale universului enescian, fie că este vorba despre viața sau despre creația genialului artist.

Răsfoind recent unele „fișe Enescu” am dat peste un material nepublicat încă — transcrierea unei emisiuni radiofonice — în care am găsit o seamă de mărturii deosebit de semnificative, unele inedite, referitoare la cîteva perioade din viața marelui nostru muzician, pe care acesta le-a petrecut în Statele Unite ale Americii, unde a susținut concerte strălucite, a creat unele dintre paginile sale nemuritoare, a îndrumat discipoli de prestigiu mondial și a legat prietenii trainice.

Aceste mărturii aparțin unor artiști de frunte ai Americii, printre care compozitorul Walter Piston, violonistul Yohudi Menuhin, dirijorul Howard Mitchell, pianistele Hephzibah și Yalta Menuhin, scriitoarea Helen Kaufman și violonista Helen Arof, o elevă a maestrului.

Enescu a făcut repetate popasuri în Statele Unite ale Americii între anii 1923—1950. Primele sale concerte au avut loc în ianuarie 1923 cînd a condus Filarmonica din Philadelphia, iar sub bagheta lui Leopold Stockovski a interpretat *Concertul pentru vioară și orchestră* de Brahms, în sala Carnegie din New York ; ultimul concert a avut loc în aceeași sală la 22 ianuarie 1950, de astă dată în calitate de violonist, pianist, dirijor și compozitor. Cu acest prilej a interpretat și *Concertul pentru două viori și orchestră în re minor* de Bach, avîndu-l ca partener pe Yehudi Menuhin, acompaniați de Orchestra Operei Metropolitan sub bagheta lui Ionel Perlea.

De altfel Enescu cu Menuhin, împreună cu Filarmonica din Philadelphia, au interpretat dublul *Concert* de Bach, încă în anul 1930 (Menuhin avea doar 16 ani) la un post de radio din New York. Înregistrarea acestui concert se află în Arhiva sonoră a Bibliotecii Publice din New York. (Poate că o copie după această înregistrare, cu Enescu în plină maturitate interpretativă, s-ar cuveni să existe și în țara noastră, exemplu grăitor pentru muzicienii de azi și de mîine de la noi).

Cei trei frați Menuhin — Yehudi, Hephzibach, Yalta, care au avut prilejul să se afle de mai multe ori în preajma maestrului, fie în America, fie la vila „Luminiș” din Sinaia, evocă unele din aceste momente, cu venerație, subliniind forța telurică a personalității acestuia: „Am fost întotdeauna deosebit de profund inspirat și înflăcărat de extraordinara sa personalitate, de felul lui de a cînta, de intensitatea și convingerea pe care le radiau arta și făptura sa...” ne destăinuie celebrul său discipol; ..., rareori am auzit o orchestră să exprime atît de bine gîndurile compozitorului ca Enescu, cînd mă acompania la pian“. Iar sora sa, Yalta Menuhin: „Puteam vedea întotdeauna pe fețele lor (ale lui Yehudi și Hephzibach n.n.) o expresie de extaz, în afara timpului, după ce ieșeau de la lecțiile cu Enescu. Lumea lui interioară strălucea în ci și în jurul lor ca o aureolă“.

Referindu-se la creația componistică enesciană, Menuhin apreciază: „Calitatea compozițiilor pe care le admir cu deosebire este a celor izvorite din natura țării sale... marile spații deschise, de pildă... Muzica lui transmite sentimentul spațiului, al timpului, al veșniciei... care sînt mistere...” conchide Menuhin, sesizînd parcă acea „rezonanță specifică” a spiritualității românești la care se referă Blaga.

În anul 1928, Enescu a fost invitat la Universitatea Harvard din Cambridge (lîngă Boston) pentru a susține, timp de doi ani, o serie de prelegeri, în fața studenților de la clasele de compoziție și interpretare. Acolo l-a cunoscut pe tînărul (pe atunci) compozitor și profesor Walter Piston, ale cărui mărturii sînt de-a dreptul revelatoare: „Nu-i plăcea să le numească prelegeri... Se așeza la pian, vorbea despre compozitorii celebri pe care i-a cunoscut personal, în special despre Fauré și Debussy. Deși partiturile operelor lor complete se aflau așezate pe pian, Enescu nu le atingea niciodată; ilustra orice compozitor despre care vorbea, cîntînd la pian din memorie. Memoria lui era fenomenală“.

Walter Piston ne informează că o dată l-a rugat pe Enescu să-i facă „un subiect de fugă” pentru studenții clasei sale de compoziție. A doua zi, Enescu i-a adus un plic mare pe care se afla scris „subiect de fugă în Do major“, iar înăuntru plicului, manuscrisul fugii „cu toate dezvoltările imaginabile în adevăr uluitoare, după legile contrapunctului... După aceea Enescu s-a așezat la pian și a improvizat o altă fugă pe același subiect...“ (Oare nu s-ar cuveni ca Muzeul Enescu să intre în posesia acestui plic cu conținutul lui?).

Din aceeași sursă aflăm că „într-o cameră mică, pe o stradă liniștită din Cambridge“, Enescu a terminat primul act din opera vieții sale *Oedip*. „Într-o seară, în casa unui coleg,

Enescu a cîntat la pian partea orchestrei, iar din gură, partea vocală, traducînd în același timp cuvintele din franțuzește în englezește... A fost uimitor!“ apreciază Piston. (Rigurozitatea științifică cu care ne-a obișnuit Octavian L. Cosma și argumentele pe care le aduce în susținerea cronologiei elaborării operei *Oedip* în remarcabila sa monografie „Oedipul enescian“. îl vor îndemna, sînt convinși, a lua în considerație și această mărturie).

„În viața unui compozitor, conchide plin de admirație Piston, există cîteva personalități de seamă care par să domine ca niște piscuri. Mă apropii de vîrsta la care pot vedea piscurile Muzicii în perspectiva anilor. Enescu, pentru mine a fost cu siguranță, unul din aceste piscuri“.

Scrittoarea americană Helen Kaufman evocă o serată de muzică de cameră „de neuitat“ la care au participat George Enescu și Fritz Kreisler: „Era la mine acasă și Enescu urma să cînte într-un cvartet de coarde. A cîntat întîi la prima vioară; apoi, simplu, a întrebat: — Nu aș putea încerca și viola? La sfîrșit a executat și partea violoncelului. După ce a terminat cvartetul, s-a așezat la pian și din memorie a cîntat *Die Libestod* din *Tristan și Isolda* de Wagner, într-o atmosferă de admirație și uimire generală“.

Dirijorul Howard Mitchell, directorul Orchestrei Simfonice Naționale din Washington, consideră colaborarea cu Enescu în domeniul muzicii ca fiind „unul dintre cele mai mari privilegii ale vieții sale“ și adaugă: „Deoseori mă gîndesc la vremurile cînd a trăit Mozart, sau alt mare muzician a cărui memorie o venerăm în aceeași măsură... cred că Enescu se apropie foarte mult de asemenea genii“.

Una dintre elevele sale americane, violonista Helen Arof, cu care Enescu a susținut concerte în Europa și America, ne dezvăluie acea pasiune neîmplinită a maestrului de a compune mereu „în fiecare zi, în tren, pe vapor, în clipe de înălțare sau de chin... cu manuscrisul pe genunchi, rămînînd ore întregi imobil, cu ochii închiși, ca pradă unui vis... în fiecare zi, șase zile pe săptămînă, afară de duminică, pentru că, zicea Enescu zîmbînd — duminica și Dumnezeu s-a odihnit...“. Și Helen Arof continuă: „Enescu era universul, cred, pentru că obîrșia lui, inima lui și gîndurile lui erau în România... Compozițiile sale sînt încă atît de departe de ce știm noi astăzi despre muzică, încît omenirea va trebui să mai crească pentru a înțelege ce a vrut să ne comunice Enescu...“.

Mărturii, noi mărturii care vin să întregască imaginea atît de complexă a geniului muzicii românești, a cărui memorie o glorificăm în zilele „Festivalului Enescu“.